

1. Detva

Poloha a erb:

Mesto Detva sa nachádza v srdci Slovenska, v Banskobystrickom kraji, na južnom úpätí najväčšieho stratovulkánu v Strednej Európe – Poľane.

História:

Pôvod názvu Detvy nie je jednoznačný a traduje sa viacero verzií. K. A. Medvecký odvodzuje pôvod názvu Detva z troch prameňov:

- zo slovnej hračky (k)de jeden - (k)de dva, označujúcej počet domov (najpravdepodobnejší pôvod názvu)
- z pojmu detva, ako mlad', deti staršej osady alebo obce
- z etymologickej variácie dedova - dedva – detva.

Podpoľanie bolo osídlené už v dobe predhistorickej. Dokazujú to nálezy osídlenia zo skalnej plošiny Kalamárka na Chrapkovej patriace do neskorej doby bronzovej. Archeologický výskum na Kalamárke potvrdil keltské osídlenie, osídlenie v rímskej a veľkomoravskej dobe a jeho zánik v 10. alebo 11. storočí n. l.

Podľa doloženej prvej písomnej zmienky Detva vznikla v roku 1638 ako poddanská obec víglašského panstva na mieste panského majera so súhlasom zemepána Ladislava Csákyho. Vďaka svojráznej ľudovej kultúre ovplyvnenej valaskou kolonizáciou sa však rýchlo dostala do historického povedomia slovenského národa. Detva vznikla v jednom z najnepokojnejších období – v období tureckých vojen a protihabsburských povstaní uhorskej šľachty, ktoré charakterizujú celé 17. storočie. V roku 1811 sa privilegálnou listinou Františka I.

Habsburského stala mestečkom s právom usporiadania 4 jarmokov ročne a týždenných trhov. V tomto čase zrejme dostala aj erb. Prvá zmienka o ňom pochádza z roku 1813. Hlavným zamestnaním Detvanov bola ťažba dreva, chov oviec a roľníctvo. Roľnícky spôsob života dopĺňala malovýroba zručnejších gazdov (napr. výroba kolovrátkov, modrotlačiarenská výroba). V 18. - 19. storočí predávali

Detvania na trhoch v Lučenci šindel' a stavebné drevo a nakupovali obilie.

V roku 1787 v Detve založil Ján Vagač zo Starej Turej prvú bryndziareň na Slovensku, chýrnu kvalitnými mliečnymi produktmi i v zahraničí.

Za predmníchovskej ČSR sa maloroľnícko - robotnícky ráz obce nezmenil. Pre veľkú nezamestnanosť boli mnohí obyvatelia nútení vysťahovať sa do cudziny.

Detva má svoje miesto i v moderných dejinách. Počas SNP

sa Detva aktívne zapojila do protifašistického odboja. Dňa 1.10.1944 sa v Detve konala jedinečná udalosť – jediná oficiálna prehliadka partizánov počas SNP, s účasťou generála Jána Goliana, na povstaleckom území. Jej

jadro tvorila aj tu pôsobiaca partizánska brigáda M. R. Štefánika, medzi nimi i sovietski, českí a francúzski partizáni. Povstalecké jednotky a partizáni zviadli s Nemcami ťažké boje. Detva bola oslobodená 13.2.1945 vojskami 2. ukrajinského frontu a 1. a 4. rumunskej armády.

Pre Detvu bolo a doteraz je typickým lazničke osídlenie. Niektoré lazy sa však časom osamostatnili od materskej obce. Prvá, najprv cirkevne, sa oddelila v r. 1804 Detsvianska Huta a v roku 1891 sa oddelila Hriňová. V roku 1955 sa odčlenili miestne časti Korytárky a Kriváň a vytvorili samostatnú obec Kriváň. Začiatkom 20. storočia boli vybudované Podpolianske strojárne, ktoré úplne zmenili ekonomicko - sociálny charakter mesta a širokého okolia. Zmena nastala aj v architektúre, čím Detva postupne v značnej miere stratila pôvodný architektonický ráz. Detva má priznaný štatút mesta od roku 1965 a v roku 1996 sa stala sídlom novovzniknutého okresu Detva.

Krajinný ráz a hodnoty územia:

Prírodnou dominantou Detvy a regiónu je horský masív Poľana, ktorého južná časť zasahuje do katastrálneho územia Detvy. Osobitosťou územia

je regionálny krajinný ráz s historicky zachovanými krajinnými štruktúrami - rozptýleným lazničným osídlením, s terasovito usporiadanými poľami a usadlosťami ľudovej architektúry. Tieto fenomény sa zachovali najmä v okrajových v miestnych častiach Detvy.

K významným hodnotám Detvy rovnako patrí aj tradičná ľudová kultúra, folklór, zvyky a tradície, ktoré sú tu uchovávané v generačnej kontinuite. Špecifické bohatstvo ľudového umenia sa tu zachovalo až do dnešných dní obsiahnuté architektúrou a prekrásnymi krojmi a výšivkami.

O pôvode tohto špecifického kroja hovorí aj nejedna povesť:

- [O detvianskych košeliach](#)

Kroj je tradíciou každej obce. Jeho špecifickosť spočíva v zdobení, výšivke a tiež v spôsobe vyšívania. S rôznymi spôsobmi vyšívania sme sa oboznámili i my na hodine pracovného vyučovania. Po teoretickej príprave sme sa pustili do vyšívania ozdobných krížkových stehov:

K najpozoruhodnejším výtvarným prejavom Detvy patrí okrem krojov aj rezbárske umenie - najmä detvianske fujary a typické vyrezávané náhrobné kríže. Tieto boli základom aj pre vytvorenie symbolického cintorína vo Vysokých Tatrách.

Fujara je unikátny pôvodný slovenský hudobný nástroj, ktorý vznikol v približne v 16. storočí. Je to v podstate trojdierková píšťala, ktorá je ale taká dlhá, že pri fúkaní ústami priamo do akustického zariadenia by hráč nedočiahol na dierky (veľká fujara G dur má dĺžku približne 170 cm). Preto má okrem hlavnej ešte krátku prírodnú trubicu (píšťalicu, vzduchovod), ktorej účelom je privádzať vzduch od úst hráča k akustickému zariadeniu v hlavnej trubici. Technika hrania je kombináciou zmeny sily fúkania (čím vznikajú vyššie tóny) a hmatov na dierkach. Fujara je individuálny zádušný a meditatívny nástroj. Jej harmonická bohatosť má aj priaznivé zdravotné a upokojujúce účinky. V minulosti na fujare hrávali najmä pastieri osamote, dnes sa robia fujary presných ladení, aby mohli hrať aj spolu s inými nástrojmi. Fujary sa pôvodne vyrábali bez ornamentálnej výzdoby, táto sa používa približne od začiatku 20. storočia. Fujara bola v roku 2005 zaradená do zoznamu svetového dedičstva UNESCO.

Keďže vyrezať takúto fujaru dokáže naozaj len zručný rezbár, my sme si vyskúšali vyrobiť iný hudobný nástroj, ktorý býva taktiež súčasťou nejedného ľudového súboru. Z obyčajnej násady na lopatu sa za okamih stal ozembuch, ktorý slúži ako sprievodný rytmický nástroj. V minulosti bol nevyhnutnou súčasťou betlehenských, novoročných a trojkráľových obchôdzok.

Folklórny súbor DETVA svoj vznik datuje od 18.1.1971. Jeho zriaďovateľom je Dom kultúry A.Sládkoviča v Detve. Kraj pod Poľanou má nesmierne bohatú studnicu zvykov a obyčají, ktoré predovšetkým inšpirujú kolektív v jeho tvorbe. Repertoár folklórneho súboru zobrazuje autentický folklór tohto pôsobivého kraja v niektorých typoch choreografie s miernou štylizovanou formou. Neodmysliteľnou súčasťou programu sú typické ROZKAZOVAČKY - voľná improvizácia a predvádzanie sa chlapcov pred muzikou, odzemky, či dievčenské kolesá. S folklórnym súborom účinkuje ženská spevácka skupina, sólisti, speváci a inštrumentalisti /fujara, píšťalka, heligónka, gajdy, ninera/. Folklórny súbor DETVA počas svojej existencie účinkoval na rôznych folklórnych festivaloch , prehliadkach a súťažiach doma i v zahraničí, kde získal rad ocenení. Temperamentné tance a ľúbozvučné melódie Podpoľania vzhľadli diváci vo Francúzku, Poľsku, Maďarsku, Nemecku, bývalom ZSSR, Juhoslávii, Taliansku, Rumunsku, Česku, Alžírsku, Švédsku, Švajčiarsku.

O Detve a jej krásach sa spieva v nejednej ľudovej piesni. Tie najznámejšie sme sa naučili aj my. A keďže ich nákazlivý nápev a chytlavá melódia nás nenechali sedieť, vymysleli sme si na ne aj jednoduché tančeky:

- [VIDEO1](#)

- [VIDEO2](#)

TOTA HELPA

1. Tota Helpa, tota Helpa, to je pekné mesto.
A v tej Helpe a v tej Helpe švárnych chlapcov jesto.
/: Čoho jesto, toho jesto, nie po mojej vôli.
Len za jedným, len za jedným, srdiečko ma bolí. :/

2. Za Janíčkom, za Janíčkom, by som neplakala.
Za Juríčkom, za Juríčkom, Dunaj preplávala.
/: Dunaj, Dunaj, Dunaj, Dunaj, aj to šire more.
Len za jedným, len za jedným, potešenie moje. :/

NA TEJ DETVE

1. /: Na tej Detve studňa murovaná:/
pri nej stojí milá uplakaná.

2. /: Stojí, stojí, rúčky zalamuje:/,
že jej milý na vojnu rukuje.

3. /: Neplač milá, nezalamuj rúčky:/
však ja prídem o dva, o tri rôčky.

Významné stavby a pamätihodnosti:

K osobitostiam Detvy patrí aj jej historické centrum s čiastočne zachovanou uličnou zástavbou, s nízko podlažnými dlhými domami a dominantou kostola. Kostol sv. Františka z Assisi (1803 - 1804) - postavený na mieste st. kostola z r. 1664

Pamätná tabuľa K. A. Medveckého (kat. kňaz, autor prvej monografie Detvy)

Sochy sv. Jána Nepomuckého (1766) a sv. Floriána

Kaplnka na kalvárii

Pamätník padlým partizánom
Podpolianske múzeum Detva

Ďalšie informácie o Detve a jej najbližšom okolí sme sa dozvedeli z internetových stránok prostredníctvom interaktívnej tabule, ale aj zo Slniečka z pravidelnej rubriky Desat' divov Slovenska:

Zdroje:

<http://www.detva.sk/>

<http://sk.wikipedia.org/wiki/Detva>

<http://www.detvafolklor.podpolanie.sk/>

<http://www.regiondetva.sk/oregione/historia/files/rozclenenie.html>

<http://www.kcdetva.sk/sk/Article/12/Category/14/Dychov%C3%A1%20hudba%20Detva.proxia>